

Nr 40*Utlåtande i anledning av väckta motioner om värnpliktigs ersättningskyldighet för skada vållad under militärtjänstgöring.*

Första lagutskottet har behandlat två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 535 i första kammaren av herr *Sundin* och nr 640 i andra kammaren av herr *Börjesson* i Falköping *m. fl.* I motionerna, vilka är likalydande, yrkas att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsamt prövning av frågan om värnpliktigas ersättningskyldighet för skador, som vållats under militärtjänstgöring, i enlighet med vad i motionerna anförts.

Beträffande skälen för motionärernas hemställan får utskottet hänvisa till motionen II: 640.

Motionerna har varit föremål för remissbehandling.

Utskottet har denna dag ävenledes avgivit utlåtanden dels i anledning av motionerna I: 164 och II: 193 om lagstiftning rörande det allmännas skadeståndsansvar samt I: 268 och II: 312 om lagstiftning angående skadestånd i offentlig verksamhet dels ock i anledning av motionerna I: 163 och II: 192 om utredning angående statstjänstemans ersättningskyldighet.

Gällande rätt m. m.

För kroppsskada som någon ådrager sig under fullgörande av militärtjänst utgår — efter samma principer som inom yrkesskadeförsäkringen — ersättning av allmänna medel enligt *Kungl. förordning den 2 juni 1950 om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring*. Äger någon rätt till ersättning enligt nämnda förordning, är han emellertid ej därav hindrad att påyrka skadestånd utöver den ersättning som kan tillkomma honom jämlikt förordningen. Vad i ersättning enligt förordningen har utgivits, äger kronan, genom riksförsäkringsverket, återkräva av den som uppsåtligen eller genom grov vårdslöshet vållat skadan.

Utöver vad som följer av militärsättningsförordningen bär emellertid kronan enligt gällande rättsgrundsatser ansvar för de skador som personer i befälsställning inom krigsmakten vållat under tjänsteutövning. Detta gäller vare sig den skadelidande är en utomstående person eller själv tillhör krigsmaktens personal. Det är icke helt klart hur långt detta principansvar för kronan sträcker sig, eller m. a. o. vilka personalkategorier som

genom sitt vållande kan ådraga kronan skadeståndsskyldighet. Officerare och underofficerare hör dock otvivelaktigt till denna kategori, oavsett om de är fast anställda eller värnpliktiga. Detsamma torde gälla åtminstone det högre underbefälet, d. v. s. rustmästare, överfurirer och furirer (motsvarande). Mera tveksamt är om underbefäl i lägre grader undantagslöst ådrager kronan ansvar. Otvivelaktigt är i vart fall, att kronan — såsom motionärerna påpekat — som regel icke anses bära något ansvar för skador som vållats av värnpliktiga utan befälsställning. Detsamma gäller i fråga om annan krigsmaktens personal, som icke intar befäls- eller förmansställning.

Dessa principer beträffande kronans skadeståndsansvar överensstämmer nära med och torde ha utbildats genom analogisk tillämpning av de grundsatser som i rättspraxis tillämpas i fråga om principalansvar för arbetsgivare i enskild verksamhet och vilka i korthet innebär, att en arbetsgivare svarar för personal i förmansställning men icke för de vanliga arbetarna, fränsett arbetare som anförtrotts en särskilt ansvarsfull ställning.

Liksom i fråga om arbetstagare i enskild verksamhet gäller beträffande värnpliktiga att de i princip är utan inskränkning personligen ansvariga enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler för skador som de vållar i tjänsten. Deras ansvarighet gäller oberoende av huruvida kronan bär principalansvar eller ej. Är även kronan, i enlighet med vad förut sagts, ansvarig, har kronan sålunda full regressrätt mot den skadevällande för vad kronan må ha utgivit till den skadelidande. Ett avstående från kronans sida från regressanspråket läser i princip fordra riksdagens medgivande. I de fall åter då kronan icke är ansvarig för skadan kan det bli aktuellt att den skadelidande gör sitt ersättningsanspråk gällande direkt mot den värnpliktige skadevällaren, vilken då i mån av förmåga får betala och slutligen vidkännas skadeståndet.

I förevarande sammanhang må även erinras om vissa bestämmelser i 7 § lagen den 30 juni 1948 angående införande av lagen om ändring i strafflagen m. m. samt lagen den 7 mars 1929 om befrielse i visst fall för befälhavare eller förare å luftfartyg hörande till krigsmakten från skyldighet att gälda skadestånd. Enligt dessa bestämmelser skall befälhavare på krigsmaktens fartyg respektive befälhavare på eller förare av krigsmaktens luftfartyg icke vara skyldig att ersätta skada som han tillskyndat kronan eller annan genom sådan förseelse vid fartygets (luftfartygets) manövrering eller navigering, för vilken han ej förskyller svårare straff än disciplinstraff eller böter. Vidare må anmärkas, att i kungl. förordningen den 3 maj 1946 med vissa bestämmelser rörande skadeståndsskyldigheten för förare av motordrivet fordon, som tillhör eller nyttjas av staten, stadgas att staten icke må av sådan förare utkräva ersättning för skada i följd av trafik, såvida ej föraren under färden gjort sig skyldig till grov vårdslöshet i trafik eller trafikonykterhet eller om han orsakat skadan uppsåtligen, genom grov vårdslöshet eller brukat fordonet utan lov. Vad fö-

raren nödgats utgiva i ersättning för skada som tillfogats annan än staten äger han, om skadan ej uppstått under sådana omständigheter som nyss sagts, söka åter av staten, i den mån staten är ansvarig gentemot den skadelidande.

Slutligen må nämnas, att sedan ett antal år tillbaka Kungl. Maj:t har för ett budgetår i sänder bemyndigats eftergiva speciella fordringar, uppkomna inom försvarsväsendet. Bemyndigandet har formulerats som en rätt för Kungl. Maj:t att avgöra dels frågor om befrielse från ersättningskyldighet till kronan på grund av förlust eller skada å krigsmakten tillhörig eller av krigsmakten med nyttjanderätt innehavd egendom dels ock frågor om efterskänkande av fordran, som grundar sig på kronans regressrätt mot förare av kronans eller av kronan med nyttjanderätt innehaft motorfordon, luftfartyg etc. enligt de i ämnet gällande ansvarsreglerna, allt i den mån kronans fordran i det särskilda fallet icke överstiger 5 000 kronor.

Utredning angående det allmännas skadeståndsansvar

I ett år 1958 avgivet betänkande av *kommittén angående det allmännas skadeståndsansvar*, »Skadestånd i offentlig verksamhet» (SOU 1958: 43), har framlagts förslag till lag om skadestånd i offentlig verksamhet. Förslaget upptager regler om stats och kommuns ansvar för skada som i statlig eller kommunal verksamhet vållas genom fel eller försummelse (culpa) eller eljest. För att skadeståndsansvar på grund av culpa skall inträda, förutsättes icke att culpan ligger överordnad, förman eller någon därmed jämställd till last men väl att de krav, som i förhållande till den skadelidande skäligen kan ställas på verksamhetens utövning, blivit åsidosatta. I fråga om skadestånd på annan grund än culpa föreslås bl. a. en bestämmelse, enligt vilken det allmänna skall bära ansvar för person- eller sakskada i följd av militär eller annan övning, om denna innebär särskild fara för sådan skada.

Beträffande skadestånd från det allmänna till dem som är sysselsatta i allmän verksamhet innebär förslaget, att det allmänna skall ansvara även för skada som drabbat personal i det allmännas tjänst; dock föreligger skadeståndsskyldighet på grund av culpa endast om denna ligger överordnad, förman eller någon därmed jämställd till last. Det allmännas ansvar mot den egna personalen avses härmed skola i huvudsak bli av samma omfattning som enskild arbetsgivares ansvar i förhållande till hans personal. Vidare är att märka att förslagets bestämmelser om ersättning på objektiv grund — alltså oberoende av culpa — för skada till följd av bl. a. militär verksamhet icke skall tillämpas i förhållande till dem som själva deltagit i övningen. Härutinnan kompletteras förslaget av bl. a. bestämmelserna

om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring.

Vad därefter gäller de anställdas skadeståndsansvar stadgas i förslaget, att jämkning av den skadeståndsskyldighet som i förhållande till tredje man kan åvila den anställde, skall kunna av rätten jämkas efter vad med hänsyn till felets eller försummelsens lindriga beskaffenhet, skadans storlek eller omständigheterna i övrigt prövas skäligt. Detta skall enligt förslaget gälla även beträffande skyldigheten för den i offentlig verksamhet sysselsatte att regressvis återgälda det allmänna vad detta utgivit i skadestånd till tredje man eller att svara för skada som han direkt åsamkat det allmänna.

Slutligen må i förevarande sammanhang nämnas, att en särskild utredning rörande militär personals skadeståndsskyldighet tidigare verkställt inom justitiedepartementet, vilken utredning resulterat i en den 20 augusti 1949 avlämnad promemoria med utkast till lag rörande ändrad lydelse av 7 § lagen den 30 juni 1948 angående införande av lagen om ändring i strafflagen m. m. Promemorian, som överlämnats till kommittén angående det allmännas skadeståndsansvar för att tagas i beaktande vid fullgörandet av dess utredningssupplett, upptog förslag till följande ändrade lydelse av 7 § nyssnämnda lag:

Vållar krigsman i sin tjänst kronan eller annan skada, då skall hans skyldighet att gottgöra skadan jämkas om och i den mån detta med hänsyn till skadans storlek i förhållande till felet eller av omständigheterna i övrigt skäligt finnes påkallat. Där skäl äro, må krigsmannen helt befrias från ersättningsskyldighet. För material, som utlämnats till krigsman men som förkommit för honom, må befrielse från ersättningsskyldighet, helt eller delvis, medgivnas allenast på synnerliga skäl.

För ersättningsskyldighet, från vilken krigsman enligt första stycket befrias, svare kronan. Vad här stadgas gäller icke uppboordsmans och redögörarens ansvarsskyldighet.

Remissyttrandena

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande från *utredningen angående vissa skadeståndsrättsliga frågor*, (i det följande benämnd skadeståndskommittén), *riksrevisionsverket* och *försvarets civilförvaltning*.

Skadeståndskommittén framhåller i sitt yttrande i samband med redogörelse för gällande rätt på förevarande område, att värnpliktiga i likhet med dem som är i egentlig mening anställda i statens tjänst i skadeståndshänseende intar en ogynnsammare ställning än flertalet arbetstagare i enskild tjänst. Bland arbetsgivare inom den enskilda sektorn har, säges i

yttrandet, ansvarsförsäkringen stor utbredning och förekommande ansvarsförsäkringar — s. k. företagarförsäkringar — täcker numera undantagslöst även de lägst anställdas skadeståndsansvar gentemot utomstående för skador som de vållar i tjänsten. Regressrätt för försäkringsgivaren föreligger enligt villkoren endast vid uppsåt och då den skadevällande arbetaren varit berusad. Något motsvarande skydd mot skadeståndsansvar finns icke för statsanställda eller värnpliktiga, framhåller utredningen. I anslutning till redogörelsen för gällande rätt påpekar utredningen även att, såsom framhållits i motionerna, ansvarighetsförsäkring för privatperson uttryckligen undantar skada genom handling betingad av den försäkrades yrkes- eller tjänsteutövning, vartill även räknas militär-, hemvärns-, och civilförsvartjänst eller liknande.

Utredningen anför därefter:

Utredningen har under sitt arbete uppmärksammat de problem som berörs i motionerna. Enligt sina direktiv har utredningen att upptaga bl. a. frågor om principalansvar, d. v. s. arbetsgivares skadeståndsansvar för arbetstagares vållande och om jämkning av anställds skadeståndsskyldighet. Även frågan om skadeståndsansvar för stat och kommun i egenskap av arbetsgivare och om de stats- och kommunalanställdas skadeståndsansvar måste uppmärksammas i detta sammanhang. Dessa frågor har tidigare varit föremål för utredning (se SOU 1958: 43), men framlagda förslag har ännu icke föranlett lagstiftning. På vilket sätt en samordning skall ske av frågan om det allmännas skadeståndsansvar med spörsmålet om principalansvar i enskild verksamhet är ännu en öppen fråga. Redan nu gäller emellertid i fråga om sådan av det allmänna bedriven verksamhet som i anseende till sin art är att jämställa med enskild verksamhet, att stat och kommun svarar enligt samma regler som gäller inom enskild verksamhet. Vare sig det utsäges i lagtext eller ej lär man få utgå från att denna princip kommer att bli gällande även framdeles (jfr 20 § i 1958 års nyss omnämnda förslag till lag om skadestånd i offentlig verksamhet). De regler om principalansvar som kommittén kan komma att föreslå kommer således i vart fall att bli tillämpliga på sådan av det allmänna bedriven verksamhet som nyss sagts. Liksom hittills torde man härvid ha att räkna med en analogisk tillämpning av dessa regler bl. a. beträffande skador som vållas av värnpliktiga, vilka visserligen icke är anställda eller eljest att i egentlig mening anse som arbetstagare i kronans tjänst men arbetar under sådana förhållanden att en analogisk tillämpning av de allmänna principalansvarsreglerna framstår som naturlig och ändamålsenlig.

Goda skäl talar för att, på sätt motionärerna synes vilja förorda, skadeståndsansvaret i fråga om skador som de värnpliktiga vållar i tjänsten i första hand bör åvila kronan, liksom inom enskild verksamhet en utvidgning av arbetsgivares ansvar för arbetstagares vållande och en begränsning av arbetstagarnas personliga skadeståndsansvar från flera synpunkter framstår som motiverad. Kommittén överväger också att föreslå dels regler om arbetsgivares skadeståndsansvar, innebärande att principalansvaret, i vart fall såvitt gäller skador på andra än arbetstagarna själva, utvidgas till att omfatta även de lägst anställdas vållande, och dels vissa bestämmelser om jämkning av arbetstagares personliga skadeståndsskyldighet, innebärande framför allt att arbetsgivarens regressrätt gentemot arbetstagaren avsevärt begränsas.

Riksrevisionsverket framhåller i avgivet yttrande, att skadeståndskommittén kommer att upptaga, utom annat, spørgsmålet om värnpliktigs ersättningsskyldighet, och föreslår under hänvisning därtill, att motionerna icke måtte föranleda någon åtgärd.

Försvarets civilförvaltning anför bl. a. följande:

Civilförvaltningen är icke främmande för tanken att en utökning av de fall, i vilka kronan har att svara för vållande av värnpliktig, som icke intager befälsställning, kan vara påkallad av hänsyn till den skadade — eller i fall denne avlider — hans efterlevande, de sistnämnda i den mån de blivit berättigade till skadestånd av den värnpliktige. Utöver vad motionärerna härutinnan anfört må framhållas att, med hänsyn till den skadades person eller de omständigheter under vilka skadan timat, i många fall militärsättningsförrordningen eller lagen om yrkesskadeförsäkring ej är tillämplig. I sådana fall kan den skadelidande i den mån han ej kan falla tillbaka på egen försäkring och skadevållaren ej förmår gälda skadestånd bli helt utan ersättning.

I samband med en utredning om kronans ansvar för vållande av värnpliktig, som icke intager befälsställning, måste givetvis frågan om kronans regressrätt upptagas till behandling. I sitt utlåtande till utskottet den 26 februari 1963 över motionerna I: 163 och II: 192 om utredning angående statstjänstemans ersättningsskyldighet har civilförvaltningen förklarat sig förutsätta, att en blivande gränsdragning i fråga om grund för ersättningsskyldighet icke kommer att utesluta alla fall av mindre grovt vållande. Denna synpunkt vill ämbetsverket anlägga även på den regressrätt, varom nu är fråga. Beträffande värnpliktiga bör emellertid beaktas att de i åtskilliga fall icke frivilligt försatt sig i en sådan farosituation som, när ett vållande från dem tillkommer, medför skadeståndsskyldighet. Civilförvaltningen vill även erinra om det i sistnämnda utlåtande omförmälda betänkanudet (SOU 1962: 49) i vad det avser eftergift av kronans fordringar.

Förvaltningen erinrar avslutningsvis om att den i utlåtande över motionerna I: 164 och II: 193 samt I: 268 och II: 312 förklarat sig anse det i och för sig angeläget, att frågan om en lagstiftning angående skadestånd i offentlig verksamhet bringades till en snar lösning, men att den tillika framhållit att frågan, huruvida det kunde vara möjligt eller lämpligt att i det nuvarande läget bryta ut densamma till särskild behandling, undandrog sig ämbetsverkets bedömande. Detsamma gäller enligt förvaltningen frågan om värnpliktigs ersättningsskyldighet för skada, vållad under militärtjänstgöring.

Utskottet

Värnpliktiga är i princip personligen ansvariga för skador som de vållar i tjänsten enligt allmänna skadeståndsrättsliga regler. Denna ansvarighet gäller oberoende av huruvida jämväl kronan i det särskilda fallet är ansvarig. För kroppsskada som någon ådrager sig under fullgörande av

militärtjänst utgår dock ersättning av allmänna medel i särskild ordning. Vad sålunda utgivits äger kronan återkräva endast av den som uppsåtligen eller genom grov försummelse vållat skadan.

I förevarande motioner framhålles, att de värnpliktiga mestadels torde sakna ekonomisk möjlighet att gälda skadestånd, varför den skadelidande i de fall då icke jämväl kronan är skadeståndsskyldig kommer att stå utan gottgörelse. Även för skadevällaren, påpekar motionärerna, kan inträffat skadefall få svåra ekonomiska konsekvenser. Det synes därför motionärerna rimligt att kronan bör bära ifrågavarande ansvar och att kronan endast i undantagsfall skall äga regressrätt mot den skadevällande. Motionerna utmynnar i yrkande om att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om skyndsam prövning av frågan om de värnpliktigas ersättningsskyldighet.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att den nuvarande ordningen innefattar påtagliga brister såväl med hänsyn till tredje mans möjlighet att erhålla gottgörelse för liden skada som till den värnpliktiges berättigade krav på skydd mot alltför omfattande ersättningsskyldighet. Emellertid har, såsom framgår av ovan lämnad redogörelse, frågan om värnpliktigs ersättningsskyldighet beaktats under utredningen angående det allmännas skadeståndsansvar, och i det år 1958 framlagda förslaget till lag om skadestånd i offentlig verksamhet har intagits regler som, om de bliver lagfästa, i väsentlig grad kommer att förbättra såväl den skadelidandes som den skadevällande värnpliktiges ställning. Jämväl skadeståndskommitténs pågående utredning angående det allmänna principalansvaret berör, såsom kommittén framhållit, på ett betydelsefullt sätt den i motionerna upptagna frågan. I utlåtande denna dag i anledning av de ovan anmärkta motionerna I: 164 och II: 193 samt I: 268 och II: 312 har utskottet funnit, att spørsmålet om det allmänna principalansvaret lämpligen bör utredas, innan ståndpunkt tages i frågan om det allmännas skadeståndsansvar. Enligt utskottets förmenande synes även behandlingen av den i förevarande motioner upptagna frågan böra anstå i avvaktan på slutförandet av utredningen angående det allmänna principalansvaret. Vid angivna förhållanden anser utskottet icke erforderligt att riksdagen f. n. tager något initiativ i den av motionärerna angivna riktningen.

Under hänvisning till vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att ifrågavarande motioner, I: 535 och II: 640, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 31 oktober 1963

På första lagutskottets vägnar:

INGRID GÄRDE WIDEMAR

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från f ö r s t a kammaren: herrar Ahlkvist, Arvidson, Ferdinand Nilsson, Hilding*, Wikner, Lundin, Nyman och Palm*;

från a n d r a kammaren: fru Gärde Widemar, herr Landgren, fru Johansson*, fru Boman, herrar Östrand, Ekström i Björkvik, Gustafsson i Borås och Johansson i Dockered*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering,